

Warszawa, 27.04.2021 r.

„Rynki i przedsiębiorstwa po kryzysie pandemicznym”

cykl otwartych zebrań Instytutu Rynków i Konkurencji

Debata nr 3 – 27 kwietnia 2021 r. (online - MS Teams)

Tematy debaty: *„Efektywność samozatrudnienia”*

Prelegent: **dr Małgorzata Skrzek-Lubasińska**, Zakład Analizy Rynków, Instytut Rynków i Konkurencji, Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie, SGH.

Zebranie otworzył prof. Roman Sobiecki, dyrektor Instytutu Rynków i Konkurencji, prorektor ds. rozwoju SGH, witając pracowników, współpracowników oraz uczestników debaty. Po uzgodnieniu najważniejszych spraw organizacyjnych (tematu i terminu kolejnej debaty 18.05.2021) głos zabrała prelegentka dr Małgorzata Skrzek-Lubasińska.

Na wstępie swojej prelekcji, pani doktor M. Skrzek-Lubasińska przedstawiła agendę wystąpienia dokonując wprowadzenia do powiązanych ze sobą tematów dyskusji: 1) wpływ pandemii COVID-19 na sytuację na rynku pracy oraz samozatrudnienie, oraz 2) możliwości pomiaru i oceny efektywności samozatrudnienia. Zagadnienie oceny efektywności samozatrudnienia to z jednej strony możliwości opracowania wskaźnika oraz zaproponowania jego elementów składowych, z drugiej strony ocena (ex ante) sensu i przydatności takiego wskaźnika do analiz ekonomicznych (m.in. w obszarze analiz rynku pracy).

Oceniając sytuację na rynku pracy, dr M. Skrzek-Lubasińska sformułowała pytania: 1) jak pandemia wpłynęła na strukturę rynku pracy? 2) jaka jest rzeczywista rola samozatrudnienia w dobie kryzysu? 3) Czy samozatrudnienie przyczynia się do spowolnienia wzrostu bezrobocia w warunkach pandemii czy też pogłębia problemy rynku pracy (m.in. na skutek zmiany struktury zatrudnienia i możliwego niedostatecznego wsparcia instytucjonalnego gospodarki i rynku pracy w warunkach pandemii)? Pani dr M. Skrzek-Lubasińska sformułowała również pytanie, nawiązujące do tematyki obecnie realizowanych w Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie badań statutowych: czy samozatrudnienie jest elementem zrównoważonego rozwoju?

W dalszej części wystąpienia dr M. Skrzek-Lubasińska przedstawiła analizę zmian na rynku pracy w warunkach pandemii COVID-19, na podstawie dostępnych danych i prowadzonych w ramach badań własnych analiz porównawczych z okresu 2019-2020. Z przedstawionej analizy wynika m.in., że sytuacja na rynku pracy jest względnie stabilna, na co wskazują niewielkie zmiany w następujących obszarach: a) stopa bezrobocia wzrosła w analizowanym okresie o 0,2 pp; b) zmniejszyła się liczba pracujących w gospodarce narodowej o 0,64 proc. (107 tyś. osób); c) liczba pracowników najemnych spadła o blisko 1.2 proc. (158 tyś. osób), d) istotnie spadła liczba osób, które pracują na umowy zlecenia (spadek o 8,7 proc.) oraz umowy o dzieło (spadek o 10,7 proc.). Oceniając zmiany struktury rynku pracy na podstawie danych GUS, liczba pracodawców spadła o ponad 5.7 proc. natomiast liczba samozatrudnionych wzrosła o 9 tysięcy osób w tym samym okresie. W marcu 2020 roku nastąpiło istotne obniżenie aktywności firm (pierwsze zamknięcie gospodarki), jednak z oceny dalszego biegu zdarzeń wynika, że reakcja rynku pracy nie była zbyt gwałtowna w dalszym

okresie. Dane te mogą oznaczać, że samozatrudnienie łagodzi sytuację zatrudnienia i spowalnia wzrost bezrobocia. Na podstawie badań, dr M. Skrzek-Lubasińska sformułowała 3 możliwe przyczyny tego stanu rzeczy w formie hipotez:

H-1 Samozatrudnieni zostali „wypchnięci” z rynku pracy na „samozatrudnienie”

(tzw. zatrudnienie zależne lub fałszywe);

H-2 Wzrost samozatrudnionych pracujących w rolnictwie (osoby migrujące ze wsi do miast zostały zmuszone do powrotu na wieś) – wg danych GUS liczba pracowników w rolnictwie w tym okresie rzeczywiście wzrosła o 0,5 proc. (ok 7 tys. osób);

H-3 Pracodawcy zwolnili pracowników, którzy następnie przeszli do grupy samozatrudnionych – wg danych GUS, liczba pracodawców spadła o 5,75 proc. czyli o 39 tys. osób.

W dalszej części prezentacji dr M. Skrzek-Lubasińska zwróciła uwagę na najważniejsze zmiany na rynku pracy jakie miały miejsce w krajach UE w okresie pandemii (2019-2020). Wnioski z prowadzonych analiz są następujące:

1. Zmiany w poziomie samozatrudnienia w gospodarce odgrywa istotną rolę w redukcji bezrobocia.
2. Istnieje ujemna zależność pomiędzy bezrobociem a udziałem samozatrudnienia w gospodarce.
3. Wyodrębniono dwa efekty:
 - Efekt uchodźcy (bezrobotni nie mogą znaleźć pracy zakładają jednoosobowe firmy)
 - Efekt przedsiębiorczości
4. Efekt przedsiębiorczości przeważa nad efektem uchodźcy – oba redukują bezrobocie.

Odnosząc się do badań korelacji pomiędzy zmianą stopy bezrobocia i zmianą udziału samozatrudnienia aktywnych zawodowo w krajach UE (badany okres 2019-2020) pani doktor stwierdziła, że ma ona losowy charakter (współczynnik korelacji Pearsona 0.03). Wynik badania można uzasadnić m.in.: a) zbyt krótkim okresem badań (2019-2020), b) zróżnicowaną sytuacją wyjściową (na różnych rynkach), c) zróżnicowanymi uwarunkowaniami instytucjonalnymi (narzędzia wsparcia i ochrony firm oraz samego rynku pracy), d) zróżnicowanym zakresem pomocy publicznej w obszarze niwelowania negatywnych skutków pandemii COVID-19. W konkluzji pierwszej części wystąpienia, dr M. Skrzek-Lubasińska podkreśliła ogólny wniosek swoich badań, iż „**samozatrudnienie łagodzi problemy rynku pracy w czasie kryzysu**”.

W drugiej części wystąpienia, dr M. Skrzek-Lubasińska skupiła uwagę na zagadnieniu **pomiaru efektywności samozatrudnienia**. Jeśli samozatrudnienie wpływa na rynek pracy i sytuację ekonomiczną, to znaczy, że zjawisko i proces rozwoju zatrudnienia powinien być monitorowany. Kluczowe pytanie: „jakie czynniki powinny być brane pod uwagę, aby można było stworzyć wskaźnik efektywności samozatrudnienia i wykorzystać go do prowadzenia odpowiedniej polityki publicznej?”. Na wstępie, dr M. Skrzek-Lubasińska przedstawiła najważniejsze zagadnienia teoretyczne w obszarze problematyki efektywności ekonomicznej. Następnie pani doktor skupiła uwagę na samej interpretacji terminu efektywność ekonomiczna. Do badania efektywności wykorzystywane są tutaj m.in. takie wskaźniki jak: 1) udział czynnika w Produkcie Krajowym Brutto (badanie ma statyczny charakter i nie odzwierciedla dynamiki rzeczywistych instytucji społeczno-ekonomicznych), oraz 2) badanie efektywności wg optimum Pareto (tzw. efektywność alokacyjna związana z optymalnym wykorzystaniem czynników produkcji). Koncepcja oceny „efektywności ekonomicznej pracy” bierze pod uwagę: efektywność wykorzystania czynnika pracy, efektywność inwestycji w pracę (przyrost

PKB generowany przez określoną jednostkę inwestycyjną), rozwój kapitału ludzkiego, oraz rozwój kapitału społecznego. Rozwijając to zagadnienie, dr M. Skrzek-Lubasińska zwróciła uwagę na najważniejsze alternatywne sposoby (podejścia) do mierzenia efektywności ekonomicznej: 1) kryterium efektywności dynamicznej i przedsiębiorczości (Kirzner, Schumpeter) – przedsiębiorczość jest oparta na informacji, jest twórcza oraz konkurencyjna i rywalizująca; 2) efektywność adaptacyjną D. Northa – efektywność systemu to zdolność społeczeństwa do dostosowywania się do zewnętrznych zmian i szoków, a efektywność adaptacyjna, to społeczna chęć zdobywania wiedzy i nauki, wprowadzania innowacji, ponoszenia ryzyka i twórczej działalności, a także rozwiązywania problemów. Wg Kirznera, szoki i zmiany mają charakter endogeniczny i wynikają z przedsiębiorczości, a wg Northa, szoki są wynikiem warunków zewnętrznych i mają egzogeniczny charakter; 3) połączenie kryterium efektywności ekonomicznej ze sprawiedliwością społeczną (San, Rawls) – w ekonomii klasycznej efektywność odnosi się do środków a nie celów (wielu ekonomistów zwraca uwagę na to, że to cele są istotne), cele wymagają wartościowania i łączą się z pojęciem sprawiedliwości społecznej, natomiast pojęcie sprawiedliwości – bardzo trudno jest zoperacjonalizować i mierzyć. Efektywność w skali mikro nie musi oznaczać efektywności w skali makro, ponieważ gospodarka nie jest prostą sumą indywidualnych przedsiębiorstw ani indywidualnych interesariuszy.

W końcowej części wystąpienia, dr M. Skrzek-Lubasińska podsumowała wątek złożoności i wzajemnych powiązań jakie występują pomiędzy pojęciami: efektywności ekonomicznej, sprawiedliwości społecznej, efektywności instytucjonalnej, indywidualnej satysfakcji interesariuszy oraz innowacyjności i przedsiębiorczości, zwracając jednocześnie uwagę na fakt, że wszystkie w/w aspekty powinny być brane pod uwagę przy konstruowaniu wskaźnika efektywności systemu. Współczesne koncepcje oceny efektywności systemu charakteryzuje powiązanie oceny efektywności z wyznaczonymi celami oraz powiązanie metody oceny z satysfakcją interesariuszy danego systemu (co oznacza konieczność szerszego uwzględnienia wskazanych wcześniej najważniejszych aspektów tej oceny). Opracowanie metody oceny efektywności samozatrudnienia zostało również określone w trakcie wystąpienia jako jeden z możliwych celów badań własnych w ramach przygotowania rozprawy habilitacyjnej.

W trakcie zainicjowanej przez prowadzącego debatę rundy pytań, głos zabrali kolejno: prof. dr hab. Stanisław Kowalczyk, prof. Jerzy Witold Pietrewicz oraz sam prowadzący debatę prof. Roman Sobiecki. Profesor S. Kowalczyk odniósł się do wątku koncepcji badań własnych, które miałyby być związane z opracowaniem wskaźnika oceny efektywności samozatrudnienia formułując pytanie o potencjalny wkład autorki w rozwój dyscypliny nauki, zgłaszając jednocześnie pewne obawy (głos sceptyczny) dotyczące możliwości opracowania tak złożonego wskaźnika efektywności, ale przede wszystkim obawy związane z możliwością weryfikacji wkładu do nauki przy tak złożonym temacie i złożonej koncepcji metody oceny efektywności ekonomicznej samozatrudnienia. Profesor J.W. Pietrewicz sformułował pytanie odnoszące się do już zrealizowanych badań, dotyczące oceny przyczyn wzrostu samozatrudnienia w badanym okresie 2019-2020 formułując pytanie: „co zasila ten strumień samozatrudnienia w długim okresie i jakie są lub mogą być kierunki odpływu samozatrudnionych?”. Profesor R. Sobiecki również odniósł się do przedstawionych wyników badań formułując pytanie o to „jaki związek z prezentowanymi danymi nt. zatrudnienia i samozatrudnienia ma szara strefa, w kontekście rozwoju pandemii (na początku roku 2020 oraz w trakcie całego pierwszego roku pandemii COVID-19)?” oraz „w kontekście działań

pomocowych” ze strony rządu RP i możliwości zakłócenia danych przez wpływ tarczy i programów pomocowych rządu na naturalne zmiany w strukturze zatrudnienia i samozatrudnienia. Profesor R. Sobiecki zwrócił również w trakcie swojej wypowiedzi na problem spadkowej tendencji samozatrudnienia kobiet w Polsce, których liczba istotnie zmniejszyła się (w roku 2012 było 37 proc. samozatrudnionych kobiet i wskaźnik ten spadł do ok. 30,6 proc.).

Odpowiadając na pytanie Prof. S. Kowalczyka dr M. Skrzek-Lubasińska wskazała, że intencją i jednocześnie wkładem własnym w rozwój dyscypliny byłoby opracowanie wskaźnika efektywności, a jak wskazują dotychczas prowadzone badania, problem jest istotny i wymaga monitorowania. Samozatrudnienie może odgrywać ważną rolę w procesach ekonomicznych (m.in. jako amortyzator niekorzystnych w krótkim okresie przemian na rynku pracy) a celem badań byłaby operacjonalizacja czynników, które mają wpływ na przemiany strukturalne na rynku pracy w obszarze samozatrudnienia. Odpowiadając na pytanie Prof. J.W. Pietrewicza, nt. źródeł wzrostu samozatrudnienia, dr M. Skrzek-Lubasińska podkreśliła, że nie ma obecnie w Polsce żadnych dedykowanych badań, które dotyczyłyby bezpośrednio samozatrudnionych, co stwarza obiektywne trudności prowadzenia pogłębionych analiz w tym obszarze. Jak wynika z badań prowadzonych przez instytucje EU, „Polacy i inne nacje chcą prowadzić działalność gospodarczą, ponieważ taka forma pracy jawi się jako coś bardzo atrakcyjnego” i z tej perspektywy samozatrudnienie jest tak postrzegane. Odnosząc się do wątku przepływów i źródeł przemian strukturalnych, dr M. Skrzek-Lubasińska potwierdziła jedynie, że procesy te nie są również przedmiotem badań (w wymiarze instytucjonalnym i statystycznym). Odnosząc się do pytań Rektora, prof. R. Sobieckiego, na temat wpływu szarej strefy na poziom i strukturę samozatrudnienia, dr M. Skrzek-Lubasińska podkreśliła, że nie prowadziła badań bezpośrednio związanych z tą problematyką, badania szarej strefy dotyczą zatrudnionych na umowy (nie dotyczą bezpośrednio samozatrudnionych) i jednocześnie wyraziła własny pogląd, że „nie wydaje się, aby były bliskie związki szarej strefy z samozatrudnieniem”.

W trakcie dyskusji, głos zabrali: prof. R. Sobiecki, prof. S. Kowalczyk, prof. J.W. Pietrewicz, prof. M. Poniatońska-Jaksch (Prodziekan Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie). Prof. R. Sobiecki zwrócił m.in. uwagę na fakt, iż w trakcie pierwszego roku pandemii nie było ewidentnego spadku zatrudnienia, a sam fakt ochrony pracowników mógł zakłócić dane z rynku pracy, np. wzrost pracowników na urloпах bezpłatnych (sytuacja dotyczy pracowników najemnych niż samozatrudnionych). Profesor S. Kowalczyk zwrócił uwagę na problem samozatrudnionych w rolnictwie, iż „jest to problem grząski i trzeba po nim bardzo ostrożnie stąpać” głównie ze względu na dużą skalę migracji pracowników z obszarów wiejskich do miast oraz (w okresie zamykania gospodarki w kierunku przeciwnym). Profesor odniósł się również do złożoności wskaźnika pomiaru efektywności i obiektywnych trudności oceny dorobku naukowego (możliwości weryfikacji dorobku) w przypadku tak złożonych miar, jakie mają być wykorzystywane w badaniach naukowych. Prof. M. Poniatońska-Jaksch również odniosła się sceptycznie, ale do samej potrzeby konstruowania wskaźnika oceny efektywności, formułując pytanie o celowość takich badań, mimo iż samo zjawisko jest interesujące. Profesor wyraziła pogląd i propozycję skupienia większej uwagi na badaniu samych zjawisk i przemian społeczno-ekonomicznych, które obecnie warunkują sytuację na rynku pracy (m.in. przeobrażenia społeczne, edukacja, cyfryzacja, czynniki które wypychają pracowników z rynku pracy, etc.) niż na potrzebie opracowywania miar i wskaźników. Badania w tym obszarze mogłyby być ukierunkowane na rozpoznanie zmieniających się uwarunkowań i na rekomendacje dotyczące tego, na jakich elementach i obszarach analiz społeczno-

ekonomicznych i polityki pracy należy się skoncentrować, aby kształtować odpowiednią politykę zatrudnienia (czy do tego jest potrzebna konstrukcja wskaźników i analiza wskaźnikowa?). Profesor J.W. Pietrewicz zgodził się z przedmówcami, podkreślając jednocześnie, że celowość proponowanych badań, w dużej mierze będzie zależała od przyjęcia interpretacji efektywności jako kategorii ekonomicznej a w dalszej kolejności operacjonalizacji tego pojęcia w odniesieniu do celów badań.

W podsumowaniu dyskusji, głos zabrała dr M. Skrzek-Lubasińska, która jeszcze raz zwróciła uwagę na najważniejsze nurty w badaniu efektywności ekonomicznej (podejście zasobowe i celowościowe) i potrzebę ukierunkowania metody oceny efektywności na formułowane wobec samozatrudnienia cele. W końcowej części debaty jeszcze raz zabrał głos prof. J.W. Pietrewicz, który podkreślił doświadczenie i dorobek prelegentki w prezentowanym obszarze badawczym, oceniając jednocześnie, że badanie samozatrudnienia może być bardzo dobrym tematem, który należy jedynie odpowiednio ukierunkować. Celem badań może być np. próba odpowiedzi na pytania: „jaki poziom samozatrudnienia w gospodarce jest optymalny?”, „Przy jakim poziomie samozatrudnienia gospodarka jest w stanie równowagi i na ustabilizowanym poziomie?” Próba weryfikacji hipotez w obszarze w/w problematyki mogłaby być dużym wkładem w rozwój nauki, ocenił profesor w trakcie tej wypowiedzi.

Dyskusję i spotkanie podsumował Rektor R. Sobiecki, który podziękował prelegentom i wszystkim uczestnikom debaty za czynne uczestnictwo, wystąpienia i głos w dyskusji, zamykając debatę i jednocześnie wyrażając nadzieję na możliwość spotkania pracowników i sympatyków instytutu (Instytutu Rynków i Konkurencji) w formie bezpośredniej już na początku nowego roku akademickiego (2021/2022).

Relację przygotował:
Dr Marek Błaszczyk